

BIHARI CSABA

AZ UTOLSÓ „ÖSSZMAGYAR” NÉPSZÁMLÁLÁS

Napjaink demográfiai folyamatai Közép-Kelet-Európában, s így vidékünkön is a világnépeség alakulásától eltérő irányúak, a növekedés tekintetében negatív tendenciát mutatnak. Számunkra elsődleges fontosságú, hogy nyomon kövessük a Kárpát-medence magyarságának számbeli alakulását, hiszen az adott külhoni magyar közösség sorsának további alakulása nagyban függ attól, mekkora súllyal van jelen a többségi nemzet irányítása alatt álló országban/ország részben.

Az elmúlt évben szerte a Kárpát-medencében népszámlálások zajlottak. A jelenlegi Magyarország lakossága már alulmúlta a lélektaninak tartott tízmilliós határt. A 2011-es népszámlálás előzetes adatai alapján Magyarország lakossága 9 millió 982 ezer fő.¹ 1980-ban ugyancsak a népszámlálás adatai alapján Magyarország lakossága még 10 millió 709 ezer fő volt.²

Romániában és Szlovákiában is lezajlottak az esedékes népszámlálások, amelyek eredménye a magyar kisebbségre vonatkoztatva nem sok bizakodásra ad okot. A romániai magyarság 20 év alatt elveszítette saját nemzetiségének negyedét, mintegy 420 ezer főt. A legutóbbi népszámlálás alapján ma Romániában 1 millió 238 ezer³ magyar él csupán. Így tehát ma már sajnos nem beszélhetünk másfél milliós romániai magyarságról. Szlovákiában a 2011-es népszámlálás adatai alapján a magyarok száma szintén jelentős mértékben csökkent. 1991-ben 567 296 fő vallotta magát magyarnak, ami az akkori összlakosság 10,8 %-át tette ki. 2001-ben a magyarok száma már csupán 520 528 fő, az összlakosság 9,7 %-a. A legutóbbi népszámláláson is megmérettünk és sajnos a felvidéki sorstársaink ismét jelentősen megfogyatkoztak: 458 467 fő, ami a teljes népesség 8,5 %-a.⁴

A fogyás természetesen mind Románia, mind pedig Szlovákia esetében érintette a többségi nemzetet, így mondhatjuk azt is, hogy ez egy természetes folyamat, melynek megvannak a hullámvölgyei és most mi magunk is egy hasonló hullámvölgyben találtuk magunkat. Csakhogy a hasonló helyzetekben véleményem szerint mindegyik nemzetiségnek legalább azonos mértékben kellene fogynia. Mégis az az érdekes helyzet állt elő, hogy amíg szinte

kivétel nélkül csökkent valamennyi nemzet számaránya, addig a magukat romának (cigánynak) valló etnikum jól kimutatható arányban gyarapodott.

Szerbiában ugyancsak 2011-ben tartottak népszámlálást. Az eredmények szerint az ország lakossága 377 000 fővel csökkent 9 év alatt. Az utolsó népszámlálást korábban ugyanis 2002-ben tartották.⁵ 1910-ben 577 000 magyart mutattak ki a statisztikák. 1960-ban a magyarok száma a Vajdaságban még 440 000 fő volt.⁶ 1981-ben a népszámlálás már csak 427 000 magyart mutatott ki.⁷ A 2011-es adatok még nem állnak rendelkezésünkre, azonban demográfusok szerint a szerbiai magyarok lélekszáma 250-270 ezer fő lehet napjainkban.⁸

Az eredmények lesújtóak. Valahogy mégis úgy tűnik, mintha senki sem akarná meghúzni a vészharangot. Inkább csendben várakozunk, kivándorlunk, mígnem újabb tíz év múlva eltűnik a határon túli magyarság, s vele a külhoni magyarok minden problémája.

Szűkebb hazánkban, Kárpátalján ugyancsak fogy a magyar. A XX. Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemen elhangzott előadáson a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szakemberei a magyarság számát 141 ezer főben határozták meg.⁹ Pontos adatok csak a legutóbbi népszámlálás alapján állnak rendelkezésünkre.

1989-ben Kárpátalján 155711 magyar élt, ami az összlakosságnak 12,5 %-át tette ki. 2001-ben a magyarok száma már csak 151 516 fő volt, ami a megye teljes lakosságának 12,1 %-át adta.¹⁰ 2001 óta már le kellett volna bonyolítani egy újabb népszámlálást, erre azonban anyagi okok miatt nem kerülhetett sor. Ukrajnában egyébként is jellemző a népesség nagyarányú fogyása. Az ország lakosságának csökkenése 300 ezer fő körüli évente. 2005-ben Ukrajna lakossága 351,3 ezer fővel csökkent.¹¹

A továbbiakban bemutatjuk az 1910-es népszámlálás menetét és eredményeit, hogy rálátásunk legyen az egy évszázaddal ezelőtti nemzetiségi és vallási állapotokra a Magyar Királyság területén. Elsődleges statisztikai forrásunk a Magyar Statisztikai Közlemények 42. kötete: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása (Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint). A hivatkozásokkal nem jelölt részekenél a számadataink jelen kötetből származnak.

A Magyar Királyság területén az utolsó népszámlálást, melyen minden egyes történelmi magyar régió lakosságát összeírták, 1910-ben tartották. Az ország lakossága 1910. december 31-én 20 886 487 fő volt, ami 8,5 %-os növekedést jelentett a 10 évvel korábbi viszonyokhoz képest. A polgári népesség száma 20 744 44, a katonaságé 141 743 fő. A népsűrűség 64,2 fő/km² volt.¹²

A népesség minden vármegyében növekedést mutatott, kivéve Árva és Lika-Korbava vármegyék lakosságát. Ennek oka a nagyfokú kivándorlás, ami jelentősen visszavetette a népességfejlődést az egész Magyar Királyság területén. Ami számunkra érdekes lehet, az az, hogy 10 % fölötti népességnövekedést csupán néhány vármegye produkált és ezek között szerepel Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegye is. A kivándorlásnál maradvá feltűnik, hogy a külföldön ideiglenesen távol lévő lakosság száma az 1900-as adatokhoz képest 2 és félszeres növekedést mutat. 1900-ban 240 220 fő volt külföldön, míg 1910-ben ez a szám már 598 219 fő volt. A külföldiek, akik a Magyar Királyság területén éltek, nem mutatnak szám szerint ekkora növekedést: 1910-ben 278 130 ausztriai és egyéb külföldi honost regisztráltak a népszámláló biztosok. Ez a szám 32 586-tal több, mint az 1900. évi felmérés eredményében szereplő adat.¹³

A **nemek arányával** kapcsolatban érdekes folyamat szemtanúi lehetnek a felmérést összegző szakemberek. A korábbi adatok azt vetítették ugyanis előre, hogy a nemek aránya kiegyenlítődik, a nők száma ugyanis folyamatosan közelített a férfiakéhoz. Ezzel szemben 1910-ben a nők már majdnem 200 ezerrel többen voltak a férfiaknál. A korabeli statisztika magyarázatánál a kivándorlást teszik felelőssé a nőtöbblet növekedése miatt. A legnagyobb különbség ugyanis azokban a törvényhatóságokban volt megfigyelhető a férfiak és nők aránya között, ahol a leginkább jellemző volt a kivándorlás.

A **népesség életkor szerinti megoszlása** nem mutatott jelentős eltérést az 1900-as állapotokhoz képest. A lakosságot három fő csoportra osztották: gyermekkorúak (15 éven aluliak), produktívkorúak (60 éven aluliak) és öregkorúak (60 éven felüliek). A teljes népességből 7 425 964-en voltak gyermekkorúak, 11 749 433-an voltak produktív korúak és csupán 1 708 150 fő volt a 60 éven felüliek száma.¹⁴ A 10 évvel korábbi adatokhoz képest az öregkorúak száma nőtt jelentősen, ami a javuló egészségügyi ellátásnak volt a hozománya, hiszen így meghosszabbodhatott az élettartam. Csökkenést mutatott ugyanakkor a 6 éven aluliak száma, 16 %-ról 15,5 %-ra, aminek oka a születések számának csökkenése volt. A produktívkorúak száma 56,8 %-ról 56,3 %-ra csökkent, ennek fő oka a már említett kivándorlási folyamatban keresendő.

A családi állapotot tekintve nem volt megfigyelhető lényeges változás az egyes csoportok között az előző felméréshez viszonyítva:

8 399 020 házaspár

11 159 621 nőtlen/hajadon*

* Ide értve a házasságképes koron még alul lévőket is.

1 288 504 özvegy

39 342 törvényesen elvált

Igencsak feltűnő az 1900-as kimutatásokhoz viszonyítva az elváltak számának növekedése. Számuk 10 év alatt 18 474-ről 39 342-re nőtt, ami azt jelenti, hogy számuk megkétszereződött.

A Magyar Királyságban a teljes lakosságnak alig a felét tették ki a magyarok. Fontos tehát figyelembe venni a **népesség anyanyelvi megoszlását**.

A teljes népességből 10 050 575 egyén vallotta a magyart anyanyelvének. A németek száma 2 037 435-öt tett ki. A tótoké (szlovákok) 1 967 970-et. Az oláhok (románok) száma megközelíti a 3 milliót, egészen pontosan 2 949 032 fő. A rutének 472 587 fővel voltak képviselve. Horvát anyanyelvűnek 1 833 162 fő, szerbnek 1 106 471 fő vallotta magát. Végül 469 225 egyéb nyelvet beszélő egyén került összeírásra (vend, bunyevác, cigány, cseh-morva, lengyel, bolgár, olasz).¹⁵

A magyar anyanyelvűek száma a tíz évvel korábbi számadatokhoz viszonyítva 15 %-os növekedést mutatott. Ehhez hasonló szaporulatot csak a rutének és a horvátok tudtak felmutatni. 5,5 %-al nőtt a szerbek, 5,3 %-al az oláhok száma. A tótok (szlovákok) és németek száma jelentősen csökkent. A kisebb nemzetiségek közül feltűnően nagy, 18 %-os növekedést mutatott a cigány lakosság.

A magyarság növekedésének magas arányát a nagyobb természetes szaporodási képességgel, a magyar kultúra békés hódításával és a városok rohamos magyarosodásával magyarázták.¹⁶ A magyarság számának növekedése minden egyes vármegyében jellemző folyamat volt, ahogyan a németek fogyása is.

A magyarság aránya az anyanyelvi adatok alapján 1900–1910 között 45,4 %-ról 48,1 %-ra emelkedett. A többi nemzetiség aránya visszaesett, ez alól csak a rutén, horvát és az egyéb alatt összefoglalt nemzetiségek száma növekedett 0,1-0,1 %-kal. Ha Horvát-Szlavónországot kivesszük a statisztikai összesítésből, akkor jól látható, hogy az „anyaországban” a magyarság aránya jóval magasabb a többi nemzetiséghez képest: 54,5 %, ami jelentős növekedés a korábbi, 51,4 %-os eredményhez képest. A magyarság tehát 3,1 %-os¹⁷ növekedést volt képes felmutatni 10 év leforgása alatt az ország más nemzetiségeihez képest. Az „anyaország” 63 vármegyéje közül a magyarság aránya 31-ben volt abszolút és 4-ben relatív többségben. A relatív, vagyis viszonylagos többséget két vármegyében sikerült elérnie a magyarságnak 10 év alatt, amely nem más, mint: Bereg és Brassó.

A németek aránya csaknem mindegyik vármegyében apadt, kivételt Ung, Zemplén és Máramaros vármegyék képeztek, itt is csupán a német anyanyelvű zsidók mutattak jelentős növekedést. Az államnyelvet tudók aránya is növeke-

dett. 1910-ben a népesség 64,7 %-a beszélt magyarul, szemben a 10 évvel korábbi 69,6 %-al. A magyarul nem tudók száma 358 000 fővel csökkent.

Magyarul a teljes lakosságból 11 990 562 ember tudott beszélni, a nem magyar anyanyelvűek közül 1 939 987 fő beszélt magyarul. A magyar nyelvet nem beszélők száma azonban a már említett nagyfokú csökkenés ellenére is hatalmas volt: 8 895 925 fő.

A lakosság **vallási hovatartozását** figyelembe véve a következő kép rajzolódik ki az 1910-es népszámlálás adatai alapján a Magyar Királyság össznépességére vonatkoztatva:

10 888 138 fő – római katolikus

2 002 508 fő – görög katolikus

2 987 163 fő – görög keletiek (ortodoxok)

2 621 329 fő – református

1 340 143 fő – ágostai h. evangélikusok

932 458 fő – izraelita

74 296 fő – unitáriusok

17 452 fő – egyéb, kisebb felekezetek és felekezet nélküliek

A lakosság **műveltségi állapotát** az írni-olvasni tudás alapján mérték fel. A Magyar Királyság teljes népességéből 1910-ben 11 774 687 egyén tudott írni-olvasni, ami az össznépesség 56,4 %-a. A hat éven felülieknek viszont már 66,7 %-a. 1900-ban a teljes népességnek még csak 49,8 %-a, a hat éven felülieknek pedig csak 59,3 %-a tudott írni és olvasni. A statisztikai adatokból kiderült, hogy a városokban a lakosság írni-olvasni tudó része jóval magasabb, mint a falvakban. A legmagasabb értékkel Sopron városa büszkélkedhetett: 95 %-kal. A legrosszabb aránnyal Lika-Korbava vármegye rendelkezett, 25,1 %-kal.

Az 1900–1910 közötti fejlődést a népszámlálás alapján a kor szakemberei kielégítőnek találták. Néhol ugyanis ugrásszerű növekedést lehetett tapasztalni az írni-olvasni tudók számában. Csík vármegyében pl. 10 év alatt 45,4 %-ról 58,9 %-ra növekedett az írni-olvasni tudók aránya a 6 éven felüli népességben.¹⁸

A népesség számának felmérése mellett megtörtént a vagyoni állapotok összeírása is. Ennek megfelelően részletes tájékoztatást nyújtanak számunkra a **lakóházak számáról, falazatáról és tetőzetéről** is az 1910-es népszámlálás adatai.

A lakóházak száma 1910-ben 332000-rel volt több, mint 1900-ban, egészen pontosan 3 559 140. Egy-egy lakóházra 5,9 fő jutott, ami a 10 évvel korábbi állapotokhoz képest nem mutatott változást. A települések beépítettsége összefügg a népsűrűséggel. A rendelkezésre álló szám adatok alapján 1910-ben a legjobban beépített területe Fiumének volt: 119,6 ház/km². Fiumét a sorban Nagyvárad követte 111,8 házzal, érdekes módon Budapest csak a harmadik volt a

sorban, 101,2 házzal négyzetkilométerenként.¹⁹ A leggyéribben beépült területe Lika-Korbava és Varasd vármegyének volt: 5,5 és 20,1 ház/km².

A lakóházak építési anyagának ismerete több okból is fontos volt, elsősorban kulturális, árvíz- és tűzbiztonsági szempontból. 1900-ban a lakóházaknak még 19,3 %-a épült kőből vagy téglából, 1910-ben már 22,1 %-a. A kő- vagy téglalapra épült vályog vagy sárból épült házak aránya 10,1 %-ról 17,2 %-ra nőtt, ugyanakkor csökkent a tisztán vályogból vagy sárból épülteké 35,6 %-ról 29,2 %-ra. A faanyagú házak aránya szintén csökkenést mutat: 35 %-ról 31,5 %-ra. A tetőzetnél jelentősen nőtt a biztonságosabb, tehát tűzállóbb anyagok használata: cserép, pala, bádóg. A legkevésbé tűzveszélyes tetővel rendelkező házak aránya így 24,8 %-ról 39,6-re nőtt. A zindely- vagy deszkatetejű házaké 25,8 %-ról 22,9-re esett, a legtűzveszélyesebb nád- vagy zsúptetejű házaké tíz év alatt 49,4 %-ról 37,5 %-ra csökkent.²⁰

A Magyar Királyság területén az utolsó népszámlálást 1910-ben tartották, melynek segítségével rálátásunk lehet az egykori magyar területeken élt valamennyi nép, nemzet számarányára, összetételére. Az összeírás olyan korban készült el, amikor a magyarságnak a teljes népességen belüli aránya fokozatos növekedést mutatott. A más nemzetekhez tartozó lakosok száma csak csekély növekedésről vagy éppen jelentős csökkenésről értesített. Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy 1910-ben sokan azért vallhatták magukat magyaroknak, hogy ez által könnyebben érvényesülhessenek Magyarországon. Erre vonatkozó adatokat a népszámlálás adatai között nem találunk. Jelentős számú zsidó és német állampolgár ugyancsak elmagyarosodott, csupán nevükben maradtak „hűek” vallásukhoz, nemzetükhöz.

A kiegyezés hatására Magyarországon nagyfokú fejlődés vette kezdetét, ami a népesség növekedésével is együtt járt. Ez a folyamat a Monarchia valamennyi területére jellemző volt. Magyarország szempontjából ki kell azonban emelnünk, hogy az országban államalkotó nemzet nem volt nevezhető többségi nemzetnek. Az etnikai arányok szerint ugyanis 1910-re a magyarság még mindig csak a lakosság 54,5 %-át adta, ha nem vesszük figyelembe Horvát-Szlavónország lakosságát.

A rendelkezésünkre álló adatok azonban pozitív jövőképet festettek le a kor statisztikusai előtt. A magyarság számarányának fokozatos növekedése előrevetítette a nemzetiségileg is homogén magyar nemzetállamot. Mint ismeretes, az első világháborús veszteség és az 1920-as trianoni rendelkezések ezeket a várakozásokat lehetetlenné tették. Napjainkban a kisebbségbe került magyarság számaránya az egyes területeken fokozatos csökkenést mutat, ami a ma még magyarok által lakott területek fokozatos elvesztésével járhat.

Ezt a folyamatot nem nézhetjük tétlenül a továbbiakban. Az elvándorlás nem segíti a szülőföldünkön maradt őseink emlékének ápolását. Megoldást kell keresnünk, hogy megmaradjunk együtt, szülőföldünkön, magyarként.

NÉPESSÉGSTATISZTIKAI FORRÁSOK:

1. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athéneum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, Bp. 1912.
2. Comisia Centrală Pentru Recensământul Populației și Al Locuitorilor. Comunicat de presă 2 februarie 2012 privind rezultatele provizoriile Recensământului Populației și Locuitorilor – 2011. Online hozzáférés: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>
3. Dr. Vukovich Gabriella: 2011. évi népszámlálás 1. Előzetes adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 2012.
4. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Sekcia sociálnych štatistík a demografie. Generálna riaditeľka sekcie: Ľudmila Ivančíková. Bratislava 2012. Online hozzáférés: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=49970>

FELHASZNÁLT IRODALOM:

5. *Csökkent Szerbia lakossága*, online hozzáférés: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/11/27/csokkent_szerbia_lakossaga/
6. Hódi Sándor: *A vajdasági magyarság helyzete és kilátásai*, online hozzáférés: hodis.vmmi.org/hodi/konyvreszek/vmagyhelyzet.pdf
7. Molnár József–Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*, Beregszász, 2005. Ungvár, Poliprint Kiadó.
8. *Tovább fogy a magyarság*, online hozzáférés: <http://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/11285-tovabb-fogy-a-magyarsag>
9. *Vajdaság: Várhatóan 250 és 270 ezer között lesz a vajdasági magyarok lélekszáma*, online hozzáférés: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/10/10/vajdasag_varhatoan_250_es_270_ezer_kozott_lesz_a_vajdasagi_magyarok_lelekszama
10. *Vészesen fogy Ukrajna lakossága*, online hozzáférés: <http://karpatinfo.net/belfold/2007/01/17/veszesen-fogy-ukrajna-lakossaga>

JEGYZETEK

¹Dr. Vukovich Gabriella: 2011. évi népszámlálás 1. Előzetes adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 2012. 19. o.

²Uo. 19. o.

³Comisia Centrală Pentru Recensământul Populației și Al Locuitorilor. Comunicat de presă 2 februarie 2012 privind rezultatele provizoriile Recensământului Populației și Al Locuitorilor – 2011. 5. o. <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

⁴Štatistický úrad Slovenskej republiky. Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Sekcia sociálnych štatistík a demografie. Generálna riaditeľka sekcie: Ľudmila Ivančíková. Bratislava 2012. 53. o. <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=49970>

⁵ Csökkent Szerbia lakossága. http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/11/27/csokkent_szerbia_lakossaga/

⁶ Uo.

⁷ Hódi Sándor: A vajdasági magyarság helyzete és kilátásai, online hozzáférés: hodi.vmmi.org/hodi/konyvreszek/vmagyhelyzet.pdf

⁸Vajdaság: Várhatóan 250 és 270 ezer között lesz a vajdasági magyarok lélekszáma, online hozzáférés: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/10/10/vajdasag_varhatoan_250_es_270_ezer_kozott_lesz_a_vajdasagi_magyarok_lelekszama

⁹ Tovább fogy a magyarság. <http://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/11285-tovabb-fogya-magyarsag>

¹⁰ Molnár József, Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében, Beregszász, 2005. Ungvár, Poliprint Kiadó. 9. o.

¹¹ Vészesen fogy Ukrajna lakossága. <http://karpatinfo.net/belfold/2007/01/17/veszesen-fogy-ukrajna-lakossaga>

¹² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athéneum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, Bp. 1912. Általános jelentés 1. o.

¹³ Uo. 2. o.

¹⁴ Uo. 4. o.

¹⁵ Uo. 5. o.

¹⁶ Uo. 6. o.

¹⁷ Uo. 6. o.

¹⁸ Uo. 9. o.

¹⁹ Uo. 10. o.

²⁰ Uo.

